

Pavol Vincúr

LISABONSKÁ STRATÉGIA, HOSPODÁRSKA POLITIKA PRE VEDOMOSTNÚ EKONOMIKU VERZUS FINANČNÁ KRÍZA

***Abstract:** The paper deals with basic factors of forming economic policy for the knowledge-based economy and basic targets of the Lisbon Strategy. Further, the next topic discussed is the analysis of the development of gross value added and the state-of-the-art of forming complex pro-innovation system. On the basis of basic macroeconomic magnitudes, the author emphasizes the inevitability of the change of behaviour of the business sector towards pro-innovation attitude.*

***Key words:** vision, strategy, gross value added, realisation process, knowledge-based economy*

JEL: E 6, E 32

MOTTO: „Položme si otázku: Čo zaručuje v 21. storočí hospodársku prosperitu a vysokú životnú úroveň? Je to len vzdelanie, vedomosti, objavy a schopnosť ich predávať. Najbohatšími štátmi sú tie, ktoré sa môžu pochváliť najviac objavmi a nápadmi; takými sú: USA, Švajčiarsko a Škandinávia. Tieto štáty najviac a zároveň veľmi efektívne investujú do vzdelania a vedy.“

Autor

Základným cieľom realizovania Lisabonskej stratégie je dobiehanie vyspelých hospodárskych štátov. Čiastkové ciele Lisabonskej stratégie sú nástrojom na toto dobiehanie, a to spolu s cieľmi budovania vedomostnej spoločnosti ako prechodu od industriálnej éry k informačnej spoločnosti. V súčasnosti základným problémom Slovenska z tohto pohľadu nie je zaostalosť, ale zaostávanie v civilizačnom vývoji, ktorý sa zakladá na nových faktoroch, ktorými sú vzdelanie, vedomosti, informačná a komunikačná technika.

Ak za kritérium úspešnosti považujeme istý stupeň dobiehania vyspelých hospodárskych štátov v ekonomickej výkonnosti, nemôžeme tento vývoj na Slovensku za posledných 20 rokov považovať za veľmi úspešný. V tomto období sa totiž svetová ekonomika vyvíjala od industriálnej spoločnosti k spoločnosti ekonomicke orientovanej na vedomostnú ekonomiku, teda informačnú spoločnosť. Stratégia, ktorá sa sformovala v období transformácie, s cieľom dobiehať vyspelé hospodárske štáty, bola založená na tradičnej koncepcii kapitalistickej industriálnej spoločnosti

s dôrazom na liberálne vymedzené trhové hodnoty a väzby a tradičné komparatívne výhody, akými sú lacná pracovná sila, lacné energetické zdroje, nízke dopravné tarify, prípadne výhodná geografická poloha.

Pochopiteľne, že zrýchľujúca sa dynamika ekonomického vývoja SR, ktorá vrcholila po roku 2000 do roku 2008, znamená nesporne pozitívnu zmenu. Ak však budeme hodnotiť tento vývoj z hľadiska prechodu k ekonomike založenej na vedomostiach, získame menej optimistický pohľad a musíme si ozrejmiť uhol pohľadu na tento prechod.

Ak dnes všetci skloňujeme vývoj situácie finančnej a hospodárskej krízy vo svete a na Slovensku, je potrebné aj v súčasnosti hľadať cesty na prekonanie tejto krízy predovšetkým rastom produktivity práce a diverzifikácie ponuky. Skôr než rozviníme niektoré makroekonomické údaje, chceme upozorniť na výrok hlavného ekonóma Svetovej banky pre strednú Európu Thomasa Laursena, ktorý už v roku 2004 upozornil, že tak Česko, ako aj SR montážnym firmám KIA a TPCA vďaka za svoju rekordnú prosperitu (rast 8–10 % HDP). Laursen však konštatuje, že to je len stratégia na najbližších 5 až 8 rokov. Mzdy v regióne rýchlo stúpajú a nadnárodným firmám sa časom tieto fabriky prestávajú vyplácať, prestanú byť výrazne ziskové. Príkladov, ktoré potvrdzujú, že mnohé zahraničné firmy zo Slovenska odchádzajú, je dostatok.

Inovačné schopnosti slovenskej ekonomiky nerastú totiž v dostatočnej miere a podiel odvetví s vysokou pridanou hodnotou na tvorbe HDP v SR je stále nedostatočný. Ak na začiatku 90. rokov pracovalo vo vedeckovýskumnej základni na Slovensku okolo 60 tis. pracovníkov, dnes je to len zhruba 24 tis. Na Slovensku pripadajú na 100 tis. obyvateľov len štyria pracovníci VVZ. Vo Fínsku je to až 20. Ako odporúčanie na začiatku 90. rokov pre neefektívne vedecké a výskumné ústavy, ktoré sa vtedy považovali za prezamestnané, sa použila známa metóda zoštíhlenia, a to pokles finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu. K zoštíhleniu síce došlo, ale za rozpadu významných vedeckých ústavov a tímov. Ako príklad môže slúžiť vedeckovýskumná základňa bývalého VHJ ZŤS Martin. Prakticky všetci erudovaní výskumníci išli pracovať za hranice SR.

V súčasnosti prebieha zásadným spôsobom reštrukturalizácia svetovej ekonomiky a globálneho kapitalizmu, a to napriek finančnej kríze. Ide vcelku o novú paradigmu ekonomického rozvoja, ktorá je determinovaná tak pokrokom v oblasti informačných technológií, ako aj v integrácii a globalizácii spoločnosti a ekonomiky. Nadnárodné spoločnosti sa stali hlavnou hybnou silou transferu technológií a v ovládaných odvetviach skutočne účinne bránia vstupu nových hráčov. Svojím spôsobom stratégia, ktorá je založená na relatívne lacnej pracovnej sile i ďalších lacných výrobných zdrojov (v porovnaní so svetovými cenami), a to s tradičnou industriálnou kvalifikáciou pracovnej sily, sa už dnes dostáva do ťažkostí. Potvrdzujú to aj závery z dlhodobej vízie, ako aj pripravovanej stratégie, ktorú spracúva SAV a ktorá na to upozorňuje. Najvypuklejším problémom je veľmi nízky počet výskumných a vývojových centier v priemyselných podnikoch – nefinančných korporáciách. Slovenská

republika sa stala v podstate montážnou dielňou Európy s vysokým a ešte rastúcim podielom automobilového priemyslu a nadväzujúcich odvetví.

Hľadajme odpoveď, ako si v takejto situácii môžeme pomôcť sami. Pozrime sa na vývoj pridanej hodnoty za roky 1993 až 2005 tak za národné hospodárstvo, ako aj za odvetvia priemyslu (OKEČ 15–41) podľa Komoditno-odvetvových tabuliek, ktoré sú k dispozícii. Roky 2006 a ďalšie oficiálne údaje nie sú k dispozícii.

Tab. č. 1

**Vývoj pridanej hodnoty v národnom hospodárstve
a v priemysle (OKEČ 15-41) za vybrané roky**

Rok	HPH v mld. – NH (1)	HPH v mld. – Priemysel (2)	Podiel 2/1
1993	325	108	33,4
1994	374	125	33,3
1996	540	172	31,9
1998	672	185	27,5
2000	818	228	27,5
2002	965	271	27,5
2003	1095	310	28,2
2004	1217	362	29,6
2005	1320	385	29,5

Prameň: Komoditno-odvetvové tabuľky SR.

Z tabuľky č. 1 vyplýva, že v rokoch 1993 až 2005 dochádza k podstatnému poklesu podielu priemyselných odvetví na hrubej pridanej hodnote národného hospodárstva. Je málo pravdepodobné, že by sa tento trend v nasledujúcich rokoch zmenil.

Tab. č. 2

**Vývoj miery zhodnocovania v národnom hospodárstve
a v priemysle (OKEČ 15–41) (HPH:Q)**

Rok	NH (1)	Priemysel (2)	Rozdiel (1–2)
1993	31,7	24,3	7,4
1994	33,9	25,6	8,3
1996	36,2	26,6	9,6
1998	37,2	25,8	11,4
2000	37,6	25,1	12,5
2002	36,4	23,9	12,5
2003	37,7	23,0	14,7
2004	39,7	25,3	14,4
2005	39,6	25,5	14,1

Prameň: Komoditno-odvetvové tabuľky SR.

V tabuľke č. 2 uvádzam vývoj miery zhodnocovania v národnom hospodárstve a priemysle (HPH/produkcia), pričom je šokujúce, že vývoj miery zhodnocovania v národnom hospodárstve a priemysle ukazuje na roztvárajúce sa nožnice. Kým v roku 1993 to bol len 7,4 % rozdiel, v roku 2005 je to až 14,1 % rozdiel.

Tab. č. 3

Analýza štruktúry HPH v priemysle (OKEČ 15–41) a za NH

Rok	Odmeny (1)	Spotreba fix. Kapitálu (2)	ČPP + dane–subvencie (3)	NH (3a)
1993	48,9	27,9	23,2	26,7
1994	55,6	21,8	22,6	27,9
1996	48,0	29,0	32,0	31,1
1998	50,9	21,5	27,6	28,1
2000	47,5	27,9	24,6	26,8
2002	48,0	29,1	22,9	29,6
2003	47,2	29,1	23,7	32,7
2004	40,0	25,6	34,4	26,8
2005	39,8	27,0	33,2	36,7
Rozdiel 2005–1993	–9,1	–0,9	10,0	

Prameň: Komoditno-odvetvové tabuľky SR.

Ak si bližšie pozrieme štruktúru pridanej hodnoty, ktorá je v tabuľke č. 3, a porovnávame čistý prevádzkový prebytok plus dane mínus subvencie za priemysel a za celé národné hospodárstvo, zisťujeme, že v priemysle len v rokoch 1996, 2004 a 2005 je viac ako 30 % podiel, v ostatných rokoch je to menej, ako je podiel za celé národné hospodárstvo.

Tab. č. 4

Podiel výdavkov na vedu a výskum za HDP v SR za roky 1993–2007

Rok	% z HDP	Rok	% z HDP	Rok	% z HDP	Rok	% z HDP
1993	1,45	1997	1,13	2001	0,64	2005	0,51
1994	0,96	1998	0,82	2002	0,57	2006	0,49
1995	0,98	1999	0,68	2003	0,58	2007	0,46
1996	0,97	2000	0,65	2004	0,53		

Prameň: ŠÚ SR 1994–2008.

Kde hľadať odpoveď, prečo je to tak? Na pomoc si zoberieme tabuľku č. 4, t. j. podiel výdavkov na vedu a výskum SR za roky 1993–2007, z ktorých jednoznačne vyplýva trvalý a jednoznačný pokles tohto podielu na HDP. Odpoveď je jasná, že prak-

tický všetko, čo sa ľahko získalo v privatizačnom procese, nebolo predmetom záujmu ďalšej hospodárskej prosperity a zhodnotenia, a preto výdavky na vedu a výskum išli, ako sme uviedli. Neexistovali a neexistujú žiadne nástroje hospodárskej politiky na zmenu správania sa podnikateľských subjektov. Príkladom nám môžu byť Fíni.

Začiatkom 90. rokov minulého storočia bolo Fínsko tiež zasiahnuté rozpadom Sovietskeho trhu a RVHP a krajina upadla do vážnej ekonomickej krízy. HDP poklesol o 10 %, nezamestnanosť v niektorých regiónoch sa blížila k 30 %. Na rozdiel od bývalej NDR, Fíni nemali bohatšieho partnera zo západu, preto si museli pomôcť sami. Zamysleli sa preto nad tým, čo má byť perspektívne (vo Vízii pre SR sme toto nenašli), a začali masívne investovať do vedy a vzdelania. Výsledky sa preukázali v priebehu krátkeho času. Fínsko začiatkom 21. storočia dokáže obstáť v tvrdej medzinárodnej konkurencii a pravidelne súperí o prvú priečku. Práve vďaka tomu, že má vedomostnú ekonomiku s vysokou pridanou hodnotou, si Fínsko ako jedna z mála krajín Európy môže dovoliť veľkorysý sociálny štát, ktorého nedusí finančná a hospodárska kríza a má perspektívu do budúcnosti. Obdobné je to aj so Švédskom. Obidve tieto krajiny bez problémov prekonávajú dosah hospodárskej krízy.

Ako vzorový príklad môžu slúžiť nielen Fíni, Švédci a Íri, ktorí v uplynulom období 20–30 rokov prešli na ekonomiku viac založenú na vedomostiach, než na vstupe kapitálu a ľudských zdrojov. Nepochybne, všetky tieto tri štáty boli v podstate rozvinutými kapitalistickými ekonomikami, pričom rozpad RVHP sa výrazne dotkol len Fínska, kde v rokoch 1991–93 poklesol HDP o 10,8 % a nezamestnanosť vzrástla z 3,2 % v roku 1990 na 16,6 % v roku 1994. Porovnanie základných makroekonomických veličín EÚ-15, SR, Fínska a Švédska dáva jasnú odpoveď na to, prečo Slovensko zaostáva.

Tab. č. 5

HDP na obyvateľa v PPS (EÚ-25 = 100 %)

	1995	2000	2003	2005	2006
EÚ-15	111,0	110,0	108,7	108,5	108,1
SR	44,4	47,3	52,8	57,0	60,6
Fínsko	104,5	113,4	107,3	108,5	108,9
Švédsko	117,4	118,9	115,1	114,5	116,3

Prameň: Eurostat.

Tab. č. 6

Miera nezamestnanosti v %

	1995	2000	2003	2005	2006
EÚ-15	10,0	7,6	7,9	7,9	7,4
SR	12,6	16,4	17,6	16,3	13,4
Fínsko	15,4	9,8	9,0	8,4	7,7
Švédsko	8,8	5,6	5,6	7,4	7,0

Prameň: Eurostat.

Tab. č. 7

Hrubá tvorba fixného kapitálu v % HDP

	1995	2000	2003	2005	2006
EÚ-15	19,6	20,5	19,3	19,8	20,4
SR	24,6	25,7	25,0	26,8	26,4
Fínsko	16,6	19,4	18,1	18,9	19,2
Švédsko	15,8	17,5	16,0	17,2	17,9

Prameň: Eurostat.

Tab. č. 8

Hrubé domáce výdavky na vedu a výskum v % z HDP

	1995	2000	2003	2005	2006
EÚ-15	1,81	1,92	1,93	1,91	1,91
SR	0,98	0,65	0,58	0,51	0,49
Fínsko	2,52	3,34	3,43	3,46	3,48
Švédsko	3,51	3,62	3,95	3,9	3,86

Prameň: Eurostat.

Tab. č. 9

Podiel verejných výdavkov na vzdelanie v % z HDP

	1995	2000	2003	2005	2006
EÚ-15	5,4	5,3	5,4	5,4	5,4
SR	5	4,2	4,3	4,3	4,2
Fínsko	6,9	6,1	6,2	6,4	6,4
Švédsko	7,2	7,3	7,6	7,5	7,4

Prameň: Eurostat.

Tab. č. 10

Počet vedeckých a technických publikácií na 1000 obyvateľov

	1995	2000	2003	2005	2006
EÚ-15	X	0,928	1,034	1,174	1,307
SR	X	0,408	0,394	0,420	0,479
Fínsko	X	1,370	1,643	1,752	1,947
Švédsko	X	1,786	1,926	2,030	2,416

Prameň: ISI Web of Science.

Základným predpokladom zlepšenia pozície Slovenskej republiky je zvýšenie inovačného dynamizmu a príprava konzistentnej politiky národného inovačného systému. Niektoré ďalšie detailné hodnoty, ktoré sa týkajú Lisabonskej stratégie, uvádzame v ďalšom texte. Otázka, čo má byť perspektívou pre SR, zostáva otvorená, ale bez odpovede na túto otázku Slovensko nemôže obstáť v tvrdej medzinárodnej konkurencii. Je veľmi zlé, až komické, ale pre Slovensko typické, ak predseda pre vedomostnú ekonomiku na Slovensku konštatuje na fóre HN klubu, že podnikatelia požadujú od ministerstva školstva peniaze na vedu a výskum pre podniky. Ak totiž robia firmy vlastný výskum, tak to robia nie pre šírenie vzdelávania, ale pre zvyšovanie vlastnej konkurencieschopnosti.

Ak si porovnáme údaje v tab. č. 4 za SR, Fínsko a Švédsko, tak Fínsko v roku 1996 dávalo na vedu a výskum 2,5 % HDP, Švédsko 3,5 % a v roku 2007 dáva Fínsko 3,4 % a Švédsko 3,6 %. Ciele Lisabonskej stratégie sú v tejto sfére pre SR nočnou morou. Ale manažéri spia ďalej. Priemer EÚ-25 sa pohybuje okolo 2 %.

Podiel podnikateľského sektora na Slovensku vo výdavkoch poklesol z 0,81 % v roku 1996 na 0,18 % v roku 2007, výdavky vlády poklesli z 0,19 % roku 1996 na 0,17 % v roku 2007. Podiel vysokých škôl na výdavkoch sa zvýšil z 0,07 % v roku 1996 na 0,11 % v roku 2007. Na dokreslenie tohto stavu je alarmujúca nasledujúca skutočnosť. Ak súčet výdavkov na pasívne licencie za roky 1994 až 2007 – ako uvádzajú Štatistické ročenky SR – predstavoval 32 245 mil. Sk a príjmy za aktívne licencie 961 mil. Sk, rozdiel je otriasajúci. Priemerne ročne išlo o 1 646 mil. Sk, čo v roku 1994 predstavovalo 36,8 % všetkých výdavkov na vedu a výskum a v roku 2007 to bolo 19,3 %. Otázka teda znie: Neprispievame na vedu a vývoj v zahraničí? Ak vo vízii na s. 137 nachádzame, že v rokoch 2007 až 2013 zo štrukturálnych fondov EÚ sa predpokladá priemerný ročný príspevok na výskum a vývoj zhruba 173 mil. eur, čo predstavuje 80 % ročných výdavkov na výskum a vývoj v roku 2006, ide o optimistické číslo. Ale zároveň sa konštatuje, že tieto prostriedky z eurofondov by mali predstavovať len doplnkový, a nie hlavný zdroj financovania, a sú určené na obnovu infraštruktúry vedeckých a výskumných pracovísk, a teda aj vysokých škôl. Touto cestou podnikatelia nemôžu očakávať prílev prostriedkov. Ani iná cesta, ktorá by viedla k ľahšiemu prístupu k úverom či k lacnejším peniazom, nie je tou najsprávnejšou cestou. Pochopiteľne, ak ešte aj dnes podiel produkcie priemyslu rastie – v roku 1993 to bolo 43,1 %, v roku 2005 45,5 %, ale hrubá pridaná hodnota klesla z 33,4 % v roku 1993 na 29,2 % v roku 2005. Tieto tendencie sú veľavravné. Prechod od industriálnej k postindustriálnej éry znamená nielen prechod od tovární k nápadom a vedomostiam, ale aj k zmene hodnotových kritérií spoločnosti. Ak nechceme byť len montážnou republikou a potom neskôr kolóniou, tak je najvyšší čas sa zobudiť. Výroba a montáž totiž vysokú životnú úroveň nezaručia. Cena práce, dane a veľkorysé sociálne výdavky európskych krajín nemôžu konkurovať Číne a Indii. Jedinou šancou, ako zdoлаť Čínu a Indiu, je budovať výrobné odbory s vysokou pridanou hodnotou. Takéto výrobné odbory sa však zakladajú na vedomostiach, nápadoch a objavoch. Za takéto vedomosti, objavy a nápady sa platí vysoká cena.

Východisko z hospodárskej a finančnej krízy pre Slovensko je skromnosť, zvýšenie úspor, zmena hodnotových kritérií a vysoká efektívnosť vynakladania zdrojov vrátane obmedzovania manažérskych pôžitkov.

Literatúra

- [1] ŠTATISTICKÉ ROČENKY SR za roky 1994–2008, ŠÚSR.
- [2] ŠIKULA, M. a kol.: *Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, 2008. ISBN 978-80-7144-168-7
- [3] Štatistika Eurostatu.
- [4] Komoditno-odvetvové tabuľky dodávok a použitia – ŠÚ SR.
- [5] ISI Web of Science.